

A HALADÁS

A művelődés ténye és szükségessége

Büszkék vagyunk arra, mégpedig teljes joggal, hogy a mindenható Isten nem kösziklának, fának, állatnak, hanem embernek teremtett bennünket, a saját képére és hasonlatosságára. Valójában nem is sejtjük, micsoda nagy szó az, hogy hasonlók vagyunk az Istenhez s hogy mindig hasonlóbbnak kell lennünk hozzá. Vagy nem hasonlítunk-e a mindenható Istenhez abban, hogy értelmünkkel, eszünkkel ezt is, azt is belátjuk, fölfogjuk, megértjük; kutatjuk és rájövünk, hogy ez vagy az miért van így és nem amúgy. A növény vagy az állat ilyesmivel nem törődik. Neki elég, ha jóllakhatik és elpihenhet. Vagy nem a világokat alkotó Istent utánozza-e az ember, mikor szünet nélkül, pihenést nem ismerve, folytonosan alkot, épít, környezetét minél kényelmesebbé, szebbé akarja tenni és nyugtalanul keresi a minél nagyobb boldogságot, izzad, fárad, töri-zúzza magát, hogy elérjen vagy megvalósítson olyasmiket is, amikre nincsen okvetlenül szüksége? Az ember akarata állandó feszültségben van: boldog, ha tehet valamit. És igen sok példa van rá, hogy valósággal szenved és boldogtalan, hogyha tétlenségre kárhoztatják. A növény és az állat ilyesmire képtelen. A virágnak, a fának elég, ha alkalmas talajon a földbe mélyesztheti gyökereit és háborítatlanul ott állhat a helyén. Az állatnak elég, ha odujában meghúzhatja magát és nem bántja senki sem. S ami keveset tesz, ösztönből cselekszi, sohasem tudja, hogy miért és sohasem cselekszik másképp, sohasem tudja cselekedeteit javítani, lakását, élelmét tökéletesíteni. A pók 4000 évvel ezelőtt éppen úgy szötte meg hálóját Salamon templomának boltozatán, mint máma a pajta födelének szögletében. Kleopátra királynő kedvenc cicája 2000 évvel ezelőtt éppen úgy fogta meg az egeret és játszott vele, mint a szomszédom macskája a szalmakazal tövében. Nagy Sándor makrancos lova, a Bucephalos éppúgy rúgott és harapott, mint manapság a huszárkáplár megvadult paripája. Néro császár kuttyájának éppúgy nem kellett a muzikaszó meg a holdvilág, mint az én Mukimnak nem kell. Egyszóval az állat haladni, új dolgokat kitalálni, saját életét szebbé, kényelmesebbé tenni, boldogulását más és más utakon keresni, kötelességeket fölismerni nem kíván és nem tud. — Mennyivel más az ember! Kezdetben meghúzta magát az időjárás viszontagságai elől s menedéket keresett a vadállatok ellen a sziklabarlang mélyén, öreg fának odujában vagy a fák ágai között. Most? Most kényelmes lakóházat épít magának kőből, téglából és vasbetonból, zárható ajtókkal, szellőztetésre alkalmas ablakokkal. Akkor fatuskó vagy kődarab volt a vánkosa, most puha tollal van bélelve a párnája; akkor a pusztá földön költötte el

szegényes eledelét, most fiókos, fehérre terített asztalon. Akkor tüzet gyújtott ugyan a barlangjában, vagy az erdő tisztásának közepén, de azért a téli hidegben, bár egyik oldala melegedett, a másik oldaláról didergett és nyelte a füstöt, marta az a szemét; most „patent“ acélkályhát állít be szobájába, amely egyenletesen fűti azt; vagy csinos cserépkályha mellett a padon vagy fotelben ülve fittyet hány a kint dühögő téli viharra és dermesztő hidegnek. Vagy hogy még a rözse vagy hasábfu égésének ropogása se zavarja, csöveken, vagy pláne villamos dróton vezeti be lakásába a meleget, sőt hogy még ezek se legyenek útjában, a padlózat alatt helyezi el a fűtőcső-hálózatot. Réges-régen csak akkor látott, ha sütött a nap vagy a holdvilág; most már kényelmes petróleum-, gáz- vagy villamoslámpát állít az asztalra vagy akaszt a falra. Kezdetben csak akkor használta a vizet, ha megszomjazott vagy ha gödörbe, sáros szakadékba zuhant és víz nélkül nem tudott kitisztalkodni; most már megbecsüli ezt a nagy-nagy istenadományt, napjában sokszor használja, akárcsak a levegőt; akkor néhanapján nagy forróságban a vízbe ment locsolkodni, most már télen is eljár a fürdőbe, vagy otthon készít magának ilyent, hogy testét-lelkét fölüdítse.

Régesrégen ki nem cserzett állatbőrt akasztott a vállára vagy kötött a derekára. Többre nem volt szüksége. De mi minden kell nekünk, ha azt akarjuk, hogy csak valamiképen kielégítő legyen a ruházatunk?! Hány milliárd és milliárd ruhaszekrény és ruhafogas van a világon, tele kenderből, gyapotból, gyapjúból, selyemből, bőrből, gumiból és Isten tudja, még mi mindenből készült ruhákkal! Hány millió és millió szabó, csizmadia, szűcs él abból az egyszerű igazságból, hogy ruha kell! Kell közönséges, munkánál használt és kell ünneplő ruha. Hogy megvetjük azt, aki ruhájával nem törődik s hogy megbecsüljük azt, aki tisztességesen, ízléssel öltözködik — legalább is akkor, amikor lehet.

Vessünk egy pillantást még a régi és a mostani ember étkezésére. Az ősember nagy fáradtsággal, megfelelő eszközök híján ügyel-bajjal, törrel, veremmel, husággal, dárddával, horoggal ejtette el a vadat; ha húst akart enni, nagynehezen megnyúzta, azután, hogy megehesse, úgy puhította meg, hogy sokáig állni hagyta, vagy kődarabbal ütögette. Sok-sok idő telt el, mire megismerte a tüzet, azután még sok, mire maga is tudott tüzet élesztani és azt sütésre, főzésre föl tudta használni. S milyen kezdetleges volt a tűzhelye! Ha nagynehezen sikerült tüzet gyujtania, kis gödörben, kövek között őrizte azt, mint legdrágább kincsét s gondosan zárt edényben cipelte egyik helyről a másikra, ha tovább hurcolkodott. Mi pedig könnyű mozdulattal elővesszük a mellényzsebből, vagy leemeljük a polcra a csinos gyufaskatulyát; egy pillanat: akkor és azt gyújtjuk meg azonnal, amikor és amit éppen akarunk. S micsoda különbség van a mi pompásnál-pompásabb takaréktűzhelyeink és a régi tűzhely között, a mi konyhánk és konyhafelszerelésünk s a régi között. Száz és száz eszköz áll a mai háziasszony rendelkezésére, míg az a régi csak kődarabokkal és tűzzel-vízzel dolgozott. A férjem-uram pedig, meg a gyermekek tíz ujjukkal meg a fogukkal bántak el a nehezen elkészült és várva-várt étellel. Mostanában pedig jaj annak az asszonynak, aki elfelejti a kést, vagy a kanalat, vagy a villát az asztalra tenni, vagy nem egészen rendesen teszi oda! Azután meg a régi ember eledele nagyrészt a véletlentől függött: akkor evett, ha talált gyümölcsöt, vagy sikerült a vadászata; különben koplalt. Most már háziállatokat tart, megszelidítette az erre alkalmas vadakat, munkára, szántás-vetésre, teherhúzásra használja őket

ezerféle módon, húsukat, tejüket táplálkozásra, egyéb részüket pedig különféle szerszámok készítésére. S most már nem elégszik meg azzal, hogy a véletlenségre bízta magát s csak akkor lakják jól, ha éppen talál valamit, hanem biztosítja magát minden eshetőségre: gondosan, mesterségesen gyümölcsöt, gabonát termel; a földet szántja, műveli; eleinte doronggal, rúddal hasogatta föl azt, maga húzván nagy kinnal, később állatja után akasztotta, egyre jobban formálta kezdetleges szerszámát, aminek egyszer csak eke formája lett s most már remek vasekével, gőzgépekkel, motor-traktorral szánt; vetőgéppel vet, aki még nem régen is kézzel szórta a földre a vetőmagot; kaszáló-aratógéppel dolgozik, azelőtt csak sarlóval; benzinmotorokkal csépel, azelőtt csak a tenyerével dörzsölte ki a kalászeket; gyönyörű berendezésű gőzmalmokban cserélik be finom lisztre búzáját, amit azelőtt mozsárban zúzott szét.

Éppen csak rá akarok mutatni a hihetetlen arányokban megnőtt s szinte tökéletesnek mondható közlekedésre. A régi ember jóformán azt sem tudta, hogy a hegyen túl mi van, van-e ott valami, milyen ott a világ. Kezdetben gyalog járta be a vidéket kicsi körzetben, utóbb talyigán, kocsin, egészen a legújabb időkig. Bizony csak nagyapáink láthattak először vonatot, apáink villamost és csak mi láthattuk meg a gépkocsit és repülőgépet. Aki éppen akar és akinek pénze van, egy szép nyári napon Budapesten repülőgépre ül és estére már Párizsban vacsorázhat. Ezt az utat még 70 évvel ezelőtt is a legjobb lovakkal is legfőljebb 3—4 hónap alatt tehetta meg az ember. A posta, táviró, telefon meg éppen szédítő arányokban viszi előbbre az érintkezés lehetőségét, a művelődés legelső feltételét. Szinte megdöbbenve kérdezzük magunktól: mi ez, hogy egy szál drót segítségével száz és ezer kilométernyi távolságra beszélgethet egymással két ember, mintha csak egymással szemtől-szembe állanának? Szinte borzalommal gondolok arra a valóságra, hogy ennél még nagyobb távolságból drót nélkül is egész tisztán hallgathatjuk embertársaink beszédét, vagy a zenekar muzsikáját éppen úgy, mintha mellette volnánk.

S amit eddig mondtam, jórészen még eldugott faluhelyen is meg lehet találni. Hát ami a nagyobb városokban, gyárakban, ipartelepeken, tudományos intézetekben található! Csak ha Budapestre vagy Bécsbe megy is az ember, lát olyan palotákat, olyan templomokat olyan berendezéssel, olyan pazar fényvel és kényelemmel, hogy a mennyországban gondolja magát, ha átlépi a küszöbét s szinte kételkedik benne, hogy emberi kéz alkotta-e azokat valóban. Vagy meg kell nézni egy modern vaskohót, ahol tartányokban sistereg, csöveken folyik a 2—3000 fokra hevített, fehéren izzó érc; vagy egy nagyobb gépgyárat, ahol az acélt úgy gyalulják és esztergályozzák, mint az asztalosinas a fenyődeszkát; ahol 10 centiméteres acéllemezt oly könnyedén fűrnak át, mint én a papírlapot tűvel átszúrom. S az az ember, aki még 100 évvel ezelőtt is csak félni tudott a villámtól, most már röptében kapja el a villámot, sőt maga is csinál 100—200.000 lóerejű villámokat; gépeivel lefogja, féken tartja őket s egy szál dróttal odaviszi munkára, ahová akarja, mint valami jámbor tehenet. S az az ember, ki pár száz évvel ezelőtt még örült annak, hogy írni tud, még előbb pedig gyenge jelekkel tudta magát másokkal megértetni papíron, ez az ember nyomdákat épít, ahol a legfinomabb óránál is pontosabban dolgozó, óriási: 30—40 méter hosszú, 7 méter magas rotációs gépek dübörögnek s ontják magukból a könyveket és újságokat;

köztük van olyan is, amelyik egy óra alatt a 60—70 oldalas újságot 100—120.000 példányban önti ki magából.

Mindez, hogy úgy mondjam, az embernek anyagi művelődését célozza és szolgálja, leszámítva a nyomdákat, az ott készült könyveket és újságokat. Arra szolgál mind, hogy az ember lakását, ruházódását, táplálkozását fejlessze, szépítse és tökéletesítse. Ide sorolhatnánk még az orvosi tudományt, azt az orvosi munkát, ami a nagy városok kórházaiban és klinikáin folyik. Valósággal elképesztő, micsoda apparátussal dolgoznak az operáló orvosok, hány száz és százezer embernek mentik meg az életét, akik hasonló betegségben a régi világban menthetetlenül elpusztultak volna. Ezt csak az tudja, aki már volt ilyen helyen s látott ilyen műtétet. Ezek az orvosok, akik ismerik az emberi testnek minden kis részecskéjét, annak minden működését, minden betegségnek tudják vagy keresik az orvosságát, ezek az emberiségnek legnagyobb jótevői.

A legmélyebb tisztelet hangján, csak kalaplevéve beszélhetünk aztán azokról is, akiket mint tudósokat szoktunk emlegetni s akik úgyszólván egész életüket arra áldozzák föl, hogy folyton-folyvást kutatják, iparkodnak megismerni a minket környező világot; akik mikroszkóppal vizsgálják a földet, amit lábunkkal taposunk, s mindent, ami azon van; a tengert és az abban nyüzsgő életet; a levegőt, amit belehelünk; s messzelátóval fürkészik a felettünk feszülő firmamentum titkait. Mily tiszteletreméltók azok a tudósok, akik az emberiség multját, történelmét kutatják, akik leásnak a föld mélyébe, ahol a régi koroknak, régi embereknek emlékei elszórva pihennek: ruhadarabok, ékszerek, edények, írások, rajzok, fegyverek, szerszámok, — s az elszórt darabokból igyekeznek egységes képet adni arról, hogy milyen volt az akkori emberek élete; vagy a történetírók, akik a porlepte levéltárakat bújják s a múzeumokban felhalmozott iratok, könyvek, címerek, pénzek s egyéb emlékek és források alapján megírják a történelmet, hogy abból tanuljunk: mit kell és mit nem kell tennünk, ha boldogulni akarunk. S az emberiségnek sohasem szabad elfelejtenie azokat a vakmerő férfiakat, akik mindent kockára téve fölfedezői útra kelnek hajón, szárazon, a levegőben olyan tájékokra, ahol még ember nem járt s kutatják, hogy ezen eddig ismeretlen területek hogyan szolgálhatnának az emberiség javára. Mit szóljak azokról a mérnökökről, akik hidakat feszítenek hatalmas és mély folyamokon keresztül, olyanokat, amiken a roppant súlyú gyorsvonatok dübörögve vágatnak keresztül; vagy akik 4—5000 méter magas hegyekre föl, azokról le vezetnek vasutakat szédítő mélységek fölött vakmerő kanyarulatokkal; vagy akik égbemeredő hegységek alatt fúrnak a sziklák között sokkilométeres alagutakat és kötnek össze hajózható csatornákkal tengereket. Mit szóljak azokról, kik mélységes bölcseséggel a törvényeket készítik, a népeket kormányozzák és igazságot szolgáltatnak a legfelső fokon. Mit azoknak a hadseregéről, akik mint tanárok és tanítók oktatják az emberiséget mindarra, ami szép, jó és igaz. Mit azokról a művészekről, akik fönségesnél fönségesebb palotákat, templomokat építenek s akik azokat festményekkel és szobrokkal díszítik. Mit érdemelnek tőlünk azok a zeneművészek, akik dallamaikkal és muzsikájukkal annyi gyönyörűséget szereznek nekünk; azok a költők, kik történeteikkel és verseikkel szórakoztatnak bennünket és nemesítik lelkünket, akikre legtöbbször nem is gondolunk, csak utána mondjuk mélységes gondolataikat, csak utána énekeljük csodaszép dalaikat a magunk gyönyörűségére.

Ezek és még sokkal több, kedves hallgatóim, — ez a művelődés, a haladás, a kultúra. S minden, amit emberi agyvelő kitermelt, emberi elme alkotott, nagyrészt meg van írva a könyvekben, mint az emberiségnek kincse, s ott van letétben a könyvtárakban.

Aki még többet akar tudni a kultúráról, annak azt ajánlom, menjen el egyszer egy nagy könyvtárba, pl. Pannonhalmára, Kassára, Debrecenbe, vagy Budapesten az Egyetemi Könyvtárba, vagy a Nemzeti Múzeum könyvtárába. Csak egy kicsit nézzen ott körül, hogy mi mindenről vannak ott írott és nyomtatott könyvek százféle nyelven, — tudom, hogy szédülni fog bele s szívesen térdre borulna és csodálkozva magasztalna Istent, aki ezt az egyébként nyomorult embert ilyen tehetséggel ruházta föl, s megengedte neki, hogy ilyen alkotásokat tudjon létrehozni. És az ember nem pihen. Tudását, műveltségét folyton gyarapítja, ehhez a meglevő nagy kincséhez, amit az idő többé már el nem ronthat, meg nem semmisíthet, folyton újakat gyűjt. Mérhetetlen azoknak a könyveknek a száma, amelyek csak egy év alatt is a nyomdából kikerülnek. Természetesen nekünk nem lehet az a célunk, hogy ezeket mind átolvassuk, áttanulmányozzuk, ha akarnánk, se tudnánk. De szent kötelességünk, hogy magunkat folyton műveljük, hogy legalább a saját szakmánkban legyünk otthon, mint igazi szakemberek. Ezenkívül törekedjünk egy kis általános műveltségre, hogy legalább röviden hozzá tudjunk szólni mindenhez. Hiába, a világ halad s ha mi nem haladunk vele, visszamaradunk és kinevetnek bennünket, ami mégis csak szégyen és sokszor anyagi kárunk is van belőle.

Mi tehát a teendő? Olvasni, olvasni és harmadszor is olvasni, éspedig minél jobban és minél többet. Ha csak a negyedrészt fordítanánk könyvre annak a pénznek, amit elmulatunk, ha csak ötödrészt fordítanánk olvasásra annak az időnek, amit elbeszélgetünk, amit különösen a fiatalság úgy téli estéken az istállóban és egyéb helyeken haszontalanul eltölt, bizony több hasznunk lenne belőle s előbbre jutnánk. Akárhová, de különösen ha városba megyünk, tartsuk mindig nyitva a szemünket, érdeklődjünk, kérdezősködjünk folyton, hallgassuk mindig figyelemmel olyan embereknek a beszédét, akik többet tudnak, mint mi. Csak magunknak használunk vele, — amit az Úristen így fejezett ki parancsában: „Hajtsátok uralmatok alá az egész világot“.

Eöri János

VERSEK AZ ANYÁRÓL¹

Az édesanya eszményi alakjának oltárt emelt a kereszténység a Szűz Mária tiszteletében. Az Istenanyának felmagasztosítása festőket és szobrászokat, költőket és mesemondókat ihletett meg. Találhatunk-e mélyebb és költőibb szavakat, mint amelyekkel a bibliai angyal köszöntötte minden asszonyok kiválasztottját: Máriát? — „Üdvözlégy malasztal teljes, az Úr van Tevéled, áldott vagy Te az asszonyok között.“

¹ A Rádió Közművelődési Előadássorozatából átdolgozva.